

ВІДОБРАЖЕННЯ НОРМАТИВНОСТІ ЕТИКЕТУ В СУЧАСНІЙ УГОРСЬКІЙ МОВІ

Культурою в широкому розумінні позначається соціальний механізм взаємодії особистості, спільноти з життєвим, природним та соціальним середовищем, який забезпечує передачу досвіду і розвиток реформаторської діяльності, а у вузькому - цінності, переконання, зразки, норми поведінки, властиві соціальній групі, певному суспільству. Як і будь-яке конкретне суспільство, угорська нація протягом своєї історії створює власну культуру, яка виражається:

- 1) мовою як системою знаків, наділених значеннями, що використовуються для збереження, перетворення та передачі інформації;
- 2) цінностями, віруваннями, переконаннями;
- 3) нормами, до складу яких входить і етикет;
- 4) звичаями, традиціями, обрядами, які значною мірою мають етикетне забарвлення та спрямування.

Указані елементи виступають не лише засобами зберігання і передачі досвіду, а й перетворювальної діяльності. Отже, культура в нашому дослідженні розглядається як спосіб, метод ціннісного вивчення дійсності, вміння і навички застосування знань, норм, те, що втілюється в практичну діяльність у вигляді зразків, моделей тощо. У зв'язку з цим етикетна лексика входить до складу мовного вираження норм, які регламентують принципи поведінки в суспільстві, відображають вимоги соціальної групи до поведінки особистості, груп в їхніх взаємовідносинах одна з одною, соціальними інститутами та суспільством у цілому. Водночас завдяки нормам устанавлюються межі, умови, форми поведінки, характер відносин, цілі та способи їхнього досягнення.

Етикет як складова нормованої поведінки виник унаслідок потреби в певних формах спілкування та ввібрав у себе в сконцентрованому вигляді особливості середовища, культурних надбань, звичаїв і традицій носіїв мови, ставши естетикою поведінки і правил хорошого тону. Пізнання навколишнього світу, реалізація практичних потреб людини, різноманітні та різнобічні контакти з іншими людьми виступають важливими факторами життя, невіддільними від внутрішнього світу особистості, її думок, настрою, переживань і почуттів.

Складний характер і особливості взаємозв'язків людини й реального світу, її емоцій з мисленням та інтелектуальною діяльністю знаходять своє відображення в сучасній угорській мові через етикетну лексику. При цьому, виступаючи важливим компонентом культури, емоції вербалізуються через відповідні емотивні знаки мови. Будучи соціально узагальнюючим, етикетне слово служить для індивідуального вираження емоційної оцінки об'єктів світу, а його реалізація проходить у різних ситуаціях спілкування за допомогою емоційних типів умовних актів.

У сучасній лінгвістиці існують два підходи до вивчення категорії емоційності: психологічний та лінгвістичний (розуміння емоційності як властивості суб'єкта або мовного знака). У першому випадку емоційне забарвлення лексичної одиниці обумовлено індивідуальною емоцією суб'єкта і виражається екстралінгвальними засобами, серед яких виділяється міміка, жести, модуляція голосу тощо, а в другому - саме слово містить у своєму значенні емоційність.

Оскільки емоційність етикетного слова поєднує вказані дві властивості, то й етикетна лексика сучасної угорської мови характеризується як вербальними, у тому числі емоційно забарвленими, так і невербальними засобами свого вираження. До етикетної лексики, зібраної шляхом суцільного аналізу тлумачного словника угорської мови в 7-ми томах, увійшли лексичні одиниці, у значенні яких присутній емоційно-оцінний компонент, що не визначається контекстом, ситуацією чи суб'єктивним вживанням, а виступає результатом опосередкованого відображення взаємодії емоції та оцінки: емоції як психічної передачі суб'єктом свого ставлення до оточуючого світу й оцінки як результату цього процесу. Досліджувана етикетна лексика містить слова, що мають яскраво виражену і приховану емоційність. Остання виступає невід'ємною складовою життя та мовної діяльності людини, однією з найважливіших її характеристик: з одного боку, шляхом мовного вираження емоцій пізнається і сама людина як мовна особистість, а з іншого, дослідження угорської мови неможливе без звернення до її носія, творця та користувача.

Словниковий склад сучасної угорської мови являє собою певну структурно-організовану систему, а це означає, що будь-які нові явища в її лексиці визначаються існуючою лексичною системою мови і, в свою чергу, впливають на зміни, що в ній відбуваються. У зв'язку з цим для дослідження лексикографічної характеристики семантики етикетної лексики сучасної угорської мови застосовуємо комбіновану методику аналізу лексичної семантики з метою уточнення лексикографічних

способів опису лексичного значення етикетних слів [детальніше див. Фабіан 2014; Fabian 2013].

Етикетна лексика в угорській мові надзвичайно різноманітна як структурно, так і семантично, тому актуальними постають шляхи опису й аналізу етикетних слів, які б дозволили не тільки поділити їх на класи, але й виділити методи і засоби їхнього розпізнавання.

Етикетна лексика в сучасній угорській мові описується та аналізується на основі структурно-математичних (формалізованих) методів у поєднанні з лінгвістичними та статистичними. Останні дозволяють розкрити суттєві риси структурних взаємовідношень мовних значень, семантику етикетних слів і їхніх угруповань. Лексичний та семний склад етикетного поля сучасної угорської мови досліджується за допомогою основних положень теорії множин, графів та компонентного аналізу, внаслідок чого співвідношення лексичної та семної характеристики етикетних слів детермінується сукупністю внутрішньолінгвістичних закономірностей, а також екстралінгвальних факторів [детальніше див. Фабіан 2010; Фабіан 1998].

Етикетні слова, виступаючи елементами множин, співвідносяться як ієрархічно структуровані: одні лексичні одиниці знаходяться в центрі множин і визначають семантику інших, другі розташовуються на периферії і мають різноманітні зв'язки зі словами досліджуваної та пов'язаних з нею множин. Ієрархічною структурою мовних засобів вираження етикету в угорській мові називаємо конфігурацію, що являє собою частково впорядковану множину етикетних слів із центром, навколо якого розташовуються елементи, виражені мовними одиницями. Внаслідок застосування формалізованих і лінгвістичних методів дослідження етикетної лексики вирішується на практиці важлива теоретико-методична проблема симбіозу лексичної семантики і лексикографії, що полягає в описі та вивченні мови через мову. Саме до її увиразнення спричинилися спроби і практика укладання машинних семантичних словників.

У лексикографічних джерелах опис лексичної одиниці взагалі і етикетного слова зокрема характеризується ознаками, які дають можливість від лексикографічно узагальненого факту повернутися до самої звичайної конкретної одиничності й стати свідомим, доцільним знаряддям реальної розбудови досліджуваної мовної системи. Отже, при всій своїй відокремленості лексично виражене етикетне слово в тлумачних словниках залишається текстуально зв'язаною одиницею, до лексичного значення якої звертаються як до вихідного пункту організації належної якості строго заданих комунікативних актів.

Ієрархічні класифікації лексики, до яких відноситься й етикетне поле, виступають найпоширенішою формою представлення структури словникового складу сучасної угорської мови. Ієрархічна структура етикетного поля складається з двох компонентів:

- а) кінцевого числа класів, кожний з яких включає декілька членів;
- б) типу зв'язку між ними.

Досліджувана ієрархічна структура відзначається різним наповненням груп. При цьому класифікація етикетної лексики включає як саму структуру, так і слова, що виступають членами груп, характеризуючись відношеннями включення (повного, часткового), перетину та протиставлення (прямого, непрямого).

Суцільний аналіз тлумачного словника угорської мови показав, що етикетна лексика охоплює значну частину його складу і об'єднує на основі різноманітних зв'язків декілька лексико-семантичних полів, а елементи поля - етикетні слова - утворюють єдину систему або деяке число взаємопов'язаних підсистем. Свідченням цього служать лексичний і семний склад етикетного поля сучасної угорської мови, представлений 268 лексичними одиницями, яким відповідають 639 значень. За ступенем полісемії та семантичними особливостями етикетні слова досліджуємо в напрямку від найбільш багатозначних до моносемічних.

У цій статті аналізується семантика найбільш багатозначних слів, що відображають нормативність етикету. В центрі постає іменник *ember* (людина) та його синонім *emberiség* (людство), що передають початок виникнення суспільно важливого періоду розвитку та життя на Землі з появою розумної людини (*homo sapiens*). У семантиці слова *ember* виділяємо і суспільно значущі характеристики особистості (*a lény mint önálló egyed, egyéniség, személy, társadalmi kapcsolatra való különös tekintet nélkül*) за відповідними фізичними, інтелектуальними та моральними критеріями (*olyan személy, aki testi, értelmi vagy erkölcsi tulajdonságaival megfelel azoknak a követelményeknek, amelyeket vele szemben vmely értékelés alapján támasztunk*), шанованого члена суспільства (*ez a lény mint vmely kisebb vagy nagyobb közösséget, csoportot alkotó egyed, tag a társadalomban, a közéletben megbecsült személy*), чоловіка, що відзначається високими душевними якостями (*olyan férfi, aki erkölcsi jó tulajdonságaival kiemelkedik*), людини, до якої звертаються (*a megszólított személy*), прихильника, прибічника, товариша, помічника (*akinek a híve, bizalmasa, barátja vagy segítő társa, pártfogója*), послідовника, поборника (*vmely eszmének, ügynek híve, követője, harcosa, apostola*). На основі ха-

рактистики людини слово *ember* виступає синонімом іменника *emberiség*, який у свою чергу пов'язується з *ember* шляхом позначення людської істоти, роду (*emberi nem*).

Унаслідок поєднання вказаних досліджуваних іменників до характеристики людини додаються ще й такі її риси та властивості: людяність, вміння співчувати, допомагати іншим (*megértő jóindulat, emberi érzéstől áthatott segítő készség; emberiség*), шанобливе ставлення до кого-небудь (*becsületes, emberséges magatartás*), самостійність, сила волі, здібності (*a maga lábán megállni tudás, az életben való önállóság; képesség, tehetség, erő*), сміливість, мужність (*bátorság, virtus*).

У суспільному та особистому житті людина повинна дотримуватися етикетних норм поведінки й спілкування, які полягають у вияві нею довіри, поваги, чесності (*hitel, becsület, tisztesség*), ввічливості, чемності, люб'язності (*illendőség, illem, tisztességtudás, udvariasság*). Указана семантична специфіка найбільш багатозначних іменників *ember* та *emberiség*, що виступають регуляторами етикету в досліджуваному лексико-семантичному полі, дає підставу розглядати етикетне поле як соціо- та психолінгвістичну сутність, де знаходять своє відображення життя і діяльність людини, об'єктивна дійсність у цілому.

До складу етикетної лексики сучасної угорської мови входять і одинадцятизначні іменники *respektus, reverenda, tisztesség* та *móres*, семантика яких розкривається рядом спільних значень на передачу шани, пошани, шанування (*tisztelet*), їхнього зовнішнього прояву (*a tisztelet külső nyilvánítása*), поваги, високої оцінки (*becsülés, nagybecsülés*), шанобливого ставлення, етикетної поведінки до кого-небудь, порядності (*akinek megbecsült, tisztelt volta, tisztas állapota, amelyet magatartásánál, becsületes életmódjánál fogva érdemel, becsület*), вшанування, віддавання пошани, шаноби (*megtisztelés, megbecsülés, megtiszteltetés*), чесності, добросовісності (*becsületesség*). Позитивні якості та характеристики людини відображаються у манерах її поведінки, вмінні спілкуватися, проявляти доброзичливість, знаки уваги до кого-небудь. Специфіка вербального та невербального вираження етикету залежить повною мірою від сприйняття та оцінки нею об'єктивної реальності. Семантика досліджуваних іменників *respektus, reverenda* містить у собі суспільно важливі, позитивні прояви етикету як соціально-комунікативної сутності, що проявляється у поклонінні, схилянні (*hódolat*), дотриманні правил пристойності (*illendőség*), приділенні уваги, вияві тактовності, люб'язності, милосердя (*figyelem, tapintat, kímélet valaki iránt*).

Іменники *isztesség* та *móres* вважаємо синонімами на підставі їхньої семантичної тотожності (еквівалентності): до складу лексичних

значень слова *móres* входить *tisztesség*, а це означає, що всі семантичні характеристики останнього рівноправно поєднуються з лексикою іменника *móres*, розкриваючи свої специфічні риси на позначення моральної чистоти, доброзвичайності, етичного ставлення особи до інших членів колективу (*jellemes, erkölcsös tisztességes magatartás*), пов'язаного з високим суспільним положенням, рангом, посадою (*tisztelet keltő, parancsoló állapot, tisztség, hivatal, rang*).

Із досліджуваними словами в угорській мові тісно пов'язані десятизначні лексичні одиниці *becsület, buzgalom, buzgóság* і *dísz*, семантичні особливості яких вказують на суспільно визначені, незалежно від віку та місця проживання людини, етикетні норми поведінки і моральні риси характеру особи в її ставленні до інших людей: правдивість, чесність, людяність, що позначаються семантикою слова *becsület* (*a társadalmi együttélésben a koronként és helyenként változó társadalmi szokásoknak megfelelően kialakult erkölcsi eszmény, amely az egyén v. amely közösség magatartását az igazság, erkölcs, emberiség szellemében irányítja*), а також необхідність пристосовуватися до суспільних етикетних норм як основ самооцінки та визнання особистості в суспільстві, поваги, шани, чесності, порядності, добросовісності (*az egyénnek ehhez való alkalmazkodása mint önbecsülésének és társadalmi értékének alapja, tisztesség, becsületesség*).

До спільних характеристик іменників *becsület* та *dísz* відносимо не-вербальні форми прояву етикету (*a megbecsülés nyilvánítása vagy magatartásban való megnyilvánulása*) і в першу чергу стосовно інших (*mások iránt tanúsított illendő, emberséges magatartás, tisztességtudás, szívesség*), що позначають гуманність, чесність, сердечність, прихильність, слава, доблесть, хвала (*dicsőség*).

За значеннями повага, відданість кому-небудь (*tisztelet, odaadás valaki iránt*), старанність, завзяття, ретельність, душевність, самовідданість (*buzgalom, lelkes, lelkiismeretes odaadás*), добрий намір (*jószándékú igyekezet, szorgalom*) етикетні лексичні одиниці *buzgalom* та *buzgóság* приєднуються до слів *becsület* і *dísz*, утворюючи синонімічний ряд, в якому регулярність розподілу слів відображає загальну семантичну закономірність етикетної лексики сучасної угорської мови. У семантичній специфіці іменника *buzgalom* виділяємо релігійне благоговіння, побожність, благочестивість (*vallásos ájtatosság, buzgóság*). Досліджувана лексична одиниця *dísz* характеризує різні форми прояву етикету, що полягають у проведенні урочистостей, свят, церемоній, обряду в їхній величі, пишноті (*ünnepélyesség, ünnepélyes szertartás, pompa*) шляхом прикрашання будівель та спеціального оформлення місць, святкового

одягу тощо (*helynek, helyiségnek, épületnek feldíszített díszes állapota, díszes, ünnepi öltözet, díszruha*).

Синонімічна пара **hit, hitel** семантично об'єднується, позначаючи повну довіру як до людини, так і до її слів, тверджень, заяви, справ, правдивості, відвертості у вчинках (*bizalom, hit vkiben, szavainak, állításának, nyilatkozatának, cselekedeteinek őszinteségében, igazságában*), поваги, шани (*megbecsülés*), віри в що-небудь (*meggyőződés arról, hogy vmely esemény v. állapot feltétlenül bekövetkezik*), віросповідання, релігії (*meggyőződés vmely isteni hatalom létezéséről és a rá vonatkozó vallási tételek igaz voltáról, vallás*), клятви, присяги (*esküvés, eskü*), віри на слово (*szavahihetőség*), доброї слави, честі кого-небудь (*vkinek jó híre, becsületszó*), вінчання, шлюбу і пов'язаної з ним етикетної церемонії (*házasulandók egyházi eskütétele, esküvő*). Специфічним значенням іменника **hitel** є кредит (*rends. kamatra adott kölcsön*), а слова **hit** - письмова або усна обіцянка про звільнення від солдатської служби (*a legyőzötteknek szabad elvonulást, bántatlanságot biztosító írásbeli v. szóbeli ígéret*).

Синонімічна пара **tekintély, tekintet** також характеризується як збігом, так і розбіжністю відтінків їхніх лексичних значень. Семантика досліджуваних іменників розкриває вербальні та невербальні форми прояву етикету, серед яких у слові **tekintet** виділяємо спрямований погляд на кого-, що-небудь, в якому почуття передається очима, виразом обличчя, мімікою тощо (*valamilyen érzést kifejező nézése, szeme, arca, ill. akire, amire irányított pillantása*), звернення уваги на кого-, що-небудь (*vmire fordított, vminek tulajdonított v. vki, vmi iránt tanúsított figyelem*), точкою зору, думкою, відношенням, стосунком до чого-небудь (*szempont, vonatkozás*), повагою, пошаною (*tisztelet, tekintély*).

Останні через лексичну одиницю **tekintély** поєднуються із семантикою признання та авторитету, здобутих здібностями, заслугами людини, її поведінкою і ставленням до оточуючих (*az a tisztelet, megbecsülés, elismerés, amelyet vki vmely közösségben bizonyos képességeivel, eredményeivel, ill. magatartásával szerez, érdemel ki*), для яких така особистість стає гідним прикладом для наслідування (*vminek az a jellege, tulajdonsága, hogy vmely közösség számára irányt mutat, vmely közösség követi, hozzá igazodik*) з одночасним проявом довіри до її думок та вчинків на основі заслуженого авторитету, визнання, чесного імені (*az élet vmely területén szükséges sajátos ismeretekben kiváló, ott magának már jó hímevet, elismerést szerzett személy, akinek az idevágó véleményében, hozzáértésében meg lehet bízni*). У побуті іменником **tekintély** називають *posak* (живіт, пузо як вияв достоїнства, авторитету мужчини). Синонімічні тлумачення, що розкривають семантику досліджуваних етикетних слів,

виявляють розмаїтість і багатство мови, можливість варіювання у вживанні слів.

Семантичний аналіз етикетних іменників дозволив виділити в їхньому складі синонімічні одиниці *tisztelet*, *megbecsülés*, *becsülés*, *becs*, *méltánylás*, *üdvözlet*, які в сучасній угорській мові вживаються для вираження почуття пошани, шаноби, шанобливого ставлення, визнання чого-небудь (*annak érzése és magatartása, aki vkit, vmit tisztel, megbecsül; elismerés, megbecsülés*), розкриття системи моральних суспільних цінностей: поваги, заслуг, гідності, честі, їхнього зовнішнього вияву (*az érzések külső jelekkel való kinyilvánítása*), душевного стану людини, гідної поваги, визнання (*annak az állapota, akit becsülnek, megbecsülés*), а також значущості, важливості чого-небудь (*vmely dolognak, tárgynak elismerése, érték*).

Серед індивідуальних особливостей передачі етикетних норм виділяються вказівки на: перше або заключне речення у посланні, листі, запрошенні, що виражають прихильність, ввічливість, повагу, привітання у слові *tisztelet* (*üzenet, levél, meghívó kezdő v. záró soraiban, udvarias köszöntésként, a megbecsülés jeleként, köszöntés*), способи оцінювання рухомості та нерухомості, збитків і витрат словом *megbecsülés* (*annak megállapítása, hogy mennyit ér vmely ingóság, ingatlan, milyen árat lehet érte kérni, ill. mekkora vmely kár, hiány mértéke*), поклоніння, нахилення при вітанні, а також інших способів передачі поздоровлення, прощання, дружби в слові *üdvözlet* (*tisztelet, megbecsülés, hódolat kifejezése, baráti üdvözlés, köszöntés; ismerőstől való búcsúzás kifejezése*).

Синонімічна пара *bizalom*, *bizodalom*, крім вказаних спільних із попередніми словами значень, характеризується специфічною семантикою на позначення високої довіри, а також віри людини у своє світле майбутнє (*nagyfokú bizalom, annak a személynek a jövő felé irányuló érzése, aki hisz az események, körülmények kedvező alakulásában*), що проявляється у відповідній поведінці, тоні, настрою (*bizalmas hang, modor, bizalmaskodás*).

У семантиці найбільш багатозначних етикетних слів угорської мови спостерігаємо, що полісемія, обумовлена екстралінгвальною співвіднесеністю, проявляється як у межах досліджуваних груп слів, так і в масштабі всього лексичного складу етикетного лексико-семантичного поля. На цій підставі говоримо про незамкненість груп етикетних слів, їхній зв'язок з іншими семантично близькими лексичними одиницями, в результаті чого внутрішньолінгвістичні фактори взаємодіють з екстралінгвальними, утворюючи органічну єдність. Нові значення досліджу-

ваних етикетних слів пристосовуються до передачі відтінків комунікації, а за певних обставин набувають і своєрідного емоційного забарвлення. Зв'язки між етикетними словами відзначаються динамікою, внаслідок чого їхні різноманітні значення не займають у структурах рівноправного положення, а розташовуються ієрархічно.

Полісемія досліджуваних етикетних слів, будучи тісно пов'язаною з комунікативною та пізнавальною функціями сучасної угорської мови, змушує орієнтуватися на дослідженні типових відношень між значеннями етикетного багатозначного слова. Так, іменник *kegyelet* за значенням *tisztelet, megbecsülés* (повага, шана) встановлює тісні зв'язки з етикетними словами інших груп, хоч типовим для нього є вияв поваги до померлої людини, на основі чого змінюється і семантика досліджуваної лексичної одиниці, набуваючи відтінку скорботи, вічної пам'яті, любові (*elhunyt személy iránt érzett, részvétellel áthatott tisztelet, megbecsülés, hála és szeretet érzése*). Словом *kegyelet* позначають також шанобливу набожність, повагу до визначної особи, предмета й події минулого як нового типу етикету - "суспільно-історичного", що передає форми і засоби прояву бережливого ставлення та вшанування світлої пам'яті минулого людини, історії країни, міста і т.п. (*múltbeli v. történelmi személy, tárgy, esemény iránti áhítatos tisztelet érzése*).

Ситуативно обумовлені форми вираження етикету знаходимо у формулах тлумачення іменників *név* (ім'я) та *szó* (слово). Перший вживається для позначення імені, прізвища людини (*személynév, vezetéknev*), домашньої тварини (*állatnév*), популярності та репутації особи (*hímv*), що проявляється у завоюванні нею доброго імені, поваги, шанобливого ставлення, визнання (*híres, jeles, nagy név, jó hangzású neve van, valakinek a becsületes neve, kivívta az egri nevet*) і відповідному звертанні до такої особи. Лексична одиниця *név* вказує на назву місцевості, району (*vmely földrajzi hely, térszíni alakulat elnevezése*) та установи, організації (*vmely intézmény, intézet, társadalmi szervezet, társulat stb. elnevezése*).

Вербальні форми прояву етикету передаються лексичними значеннями іменника *szó* - розмова, бесіда, дискусія (*beszélgetés, társalgás, vita*), виступ, висловлювання (*felszólalás, hozzászólás*), вираз, словосполучення (*kifejezés, szókapcsolat*), слово честі (*becsületszó*), заява, повідомлення (*kijelentés, mondanivaló*), вигук як прояв болю, сварки, нервового потрясіння (*fájdalomnak, haragnak, bosszankodásnak, hangos felkiáltásban való megnyilvánulása*). Достойна шанована людина прислуховується до думок інших людей, поважає їх (*ad vkinek a szavára*) і відповідає за свої слова, вчинки (*áll a szavam, ura a szavának, állja a szavát, megtartja a szavát*).

Основне значення іменника *hős* (герой) характеризує саме таку людину: доблесного, готового на самопожертву, солдата (*harcban bátorságával, vitézségével kitűnő, halálra is elszánt katona*), сміливу людину (*bátor ember*), богатиря (*csodálatos tetteket véghezvivő emberfeletti lény, hérosz*), зачинателя, безстрашного організатора, голову руху, організації тощо (*vmely mozgalomban, tevékenységben elért áldozatos, példamutató teljesítményért nagy megbecsüléssel övezett kiváló személy*) й визначну, талановиту особу (*vmiben magasan kiemelkedő, tehetséges személy*). Комунікативний аспект досліджуваного слова розкриває особливості семантики іменника *hős* у побуті, різних типах спілкування, особливо ситуативно обумовленій бесіді, розмові у вигляді насмішки, глузування, іронії: боягуз, пустомеля (*nagy hős: gyáva alak, szájhős*), посміховисько (*vmely komolytalan dologban, nevetséges mozgalomban vezető, hangadó személy*).

Уживаючись у спілкуванні, лексична одиниця *hős* характеризується великою кількістю додаткових змістових відтінків, що визначаються індивідуальними особливостями мовців. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне узагальнити і структурувати відтінки досліджуваних лексичних значень етикетних слів, оскільки саме вони утворюють прагматичне значення останніх.

Найзагальнішими компонентами прагматичного значення етикетного слова виступають понятійні та емоційні: перші об'єднують змістові відтінки слів інтелектуального характеру, а другі - чуттєвого. Понятійний компонент прагматичного значення етикетного слова пов'язаний зі спеціальними знаннями про об'єктивний світ, який цим словом позначається, а також знаннями, що визначаються віковими характеристиками мовців. У свою чергу емоційний компонент прагматичного значення етикетного слова ділиться на експресивний та оцінний елементи.

У досліджуваній етикетній лексиці сучасної угорської мови емоційно-оцінні слова відзначаються семантичною глибиною, різним ступенем інтенсивності, багатоаспектністю їхніх значень: поряд з вираженням певної емоції суб'єкта вони імпліцитно містять у собі інформацію про його/її психічний стан, специфіку поведінки, особливості й характер відносин з іншими людьми тощо. Так, іменник *bálvány* характеризується семантикою побутово-релігійного етикету і містить у собі форми та засоби поклоніння неземному божеству у вигляді статуї людини або тварини, що уособлює бога (*emberi vágy állati alakban ábrázolt földöntúli lény szobra, melyet a kezdetleges vallások hívői istenként vagy az istenség jelképeként tisztelnek*), уявній істоті або чому-небудь значущому, якому поклоняються як божеству, найціннішому в світі (*olyan képzelt lény vagy*

érték, amelyet az emberek istenként tisztelnek, mindennél többre becsülnek).
Указана лексична одиниця вказує на людину-кумира, якою захоплюються, а також таку, що користується загальною повагою, любов'ю, репутацією, великим авторитетом (*rajongó és kritikátlan tisztelettel, szeretettel körülvett személy*).

Етикетна семантика в слові *bálvány* поєднується з побутовою семантикою на позначення двірного косяка (*felül többé-kevésbé szoborszerűen kifaragott kapufélfa, kapubálvány*), підпори у вигляді стовпа (*oszlop, amely többedmagával egymást szabályos közökben követve a süvegfát és a falazást tartja*) та балки, якою приводиться в дію ручний млин (*bálványfa*).

Синоніми *dicsőség* і *hírnév* відображають внутрішні та зовнішні прояви етикету в поєднанні з їхніми оцінними характеристиками. Зокрема, досліджувані лексичні одиниці позначають благородний, винятковий вчинок, заслугу кого-небудь і в результаті всезагальну шану, визнання, славу, популярність (*vmely kiváló tett, teljesítmény, kimagasló érdem erkölcsi eredményként keletkezett fényes hírnév, köztisztelet*), глибоку повагу, честь, схиляння (*nagyfokú megbecsülés, tisztelet, hódolat*), яскраво виражений, процвітаючий період розвитку нації, а також пов'язані з ним ознаки: хоробрість, доблесть, відвага, моральна і суспільна значущість, величина (*fényes, dicső, nagyszerű korszak és a vele kapcs. hősi erény, vitézség, erkölcsi vagy hatalmi nagyság*), знаменитість, цінність, гордість чого-небудь (*vminek nagy nevezetessége, híressége, sokat dicsért, büszkén számon tartott értéke, büszkesége*) та найвищу релігійну пошану, поклоніння, палку любов, величання, прославляння кого-небудь (*a legnagyobb fokú vallásos tisztelet, hódolat, imádat, magasztalás*).

Позитивна оцінка виявів етикету пов'язується із дещо нейтральною і навіть негативною семантичною характеристикою (добре, чесне ім'я, визнання, доблесть, хвала, з одного боку, та погана думка про кого, що-небудь, з іншого).

Оцінка в нашому матеріалі передбачає орієнтацію на норму та оцінні стереотипи, тобто соціальне уявлення про те, що таке "добре" й "погане" для об'єкта чи суб'єкта комунікації. Указані поняття розташовуються на шкалі оцінок із зонами позитивного і негативного, але при цьому "добре" є вихідним під час оцінювання. Не випадково в роботах з етики та естетики, що включають і поняття етикету, вивчається у першу чергу семантика "добра", оскільки етичні норми пов'язані з "добром", а заборони і відхилення від норм, їхнє ігнорування або перекручення відносяться до "зла".

У сучасній лінгвістиці існує думка про те, що на відміну від "доброго" відображення "поганого" є більш диференційованим: у мові існують детальніші класифікації поганих вчинків, ніж добрих, негативних рис характеру, ніж позитивних і т.п. Ця гіпотеза спирається на положення когнітивної психології, згідно з якою знання, пов'язані з неприємними для людини негативними емоціями, больовими відчуттями, небезпекою тощо, більше диференційовані, ніж знання, що мають позитивні конотації. У результаті людина виразніше сприймає те, що викликає в неї дискомфорт, розрізняє неприємні емоції точніше, глибше, ніж приємні, хоча люди прагнуть бачити в першу чергу світлі сторони життя і говорити про них.

Семантичний аналіз слів на позначення етикету в сучасній угорській мові повністю підтверджує справедливість цих слів. Більше того, із добром пов'язані віросповідання, культові церемонії, здібності, мрії, прагнення людей, а також їхній практичний вияв, що включає успіхи, досягнення, визнання, суспільне становище, заслугу, репутацію, авторитет тощо. Загальноживане слово *cím*, незважаючи на свої основні значення - назва чого-небудь (*vmely szellemi alkotásnak rendsz. rövid, megjelölése, mely más alkotásoktól megkülönbözteti s gyak. tartalmára is utal*) та адреса (*a tartózkodási helyet megjelölő adatok összessége*), вживається і для позначення суспільного становища, посади (*a hivatali rang*), звання, благородного чину, титулу (*vmely főnemesi, nemesi rang*), суспільної нагороди, високого службового призначення як вияву визнання, поваги (*társadalmi kitüntetést, megbecsülést kifejező megkülönböztető hivatalos megjelölés*), а також звання, присвоєного переможцям (*a győztes kiemelkedő, teljesítményéért járó megjelölés*). Указана семантична специфіка слова *cím* дозволяє тлумачити його як мовний засіб передачі виконання людиною суспільно прийнятих етикетних норм і правил поведінки в поєднанні з її психологічними особливостями.

Вербальні та невербальні способи прояву етикету у вигляді форми звертання дітей або молодших членів сім'ї до кого-небудь (*gyermek v. fiatalabb kedves személy megszólításaként*), шляхом використання формальностей, ввічливої формули в листі, при вітанні і т.п., а також проханні, клопотанні (*köszönésben, levélben, udvariassági formaként v. pusztá formaként, tiszteletet kifejező, élőszóban haszn. köszönési, ill. levelet befejező formulaként; folyamodványt, kérvényt záró formulaként az aláírás előtti helyen*) представлені семантикою лексичної одиниці *szolga* та словосполученнями *alázatos szolgája, kész szolgája, igaz szolgája* (ваш покірний, чесний, справжній слуга).

Типи і особливості трудової діяльності людини як члена суспільства передаються словом *szolgálat*: релігійний труд віруючих (*az istentiszteleten v. annak keretén kívül egyházi személytől végzett vallásos tevékenység*), державна робота (*vmely alkalmaztatással kapcsolatos munka végzése*), робоче місце, службова посада (*vkinek munkaviszonyából, vkivel szemben fennálló, alárendeltségi viszonyából származó kötelezettsége, v. kötelessége, munkája, munkaköre*), робочий час (*vmely alkalmazásban eltöltött idő*), послуга (*segítő készség*) та обслуговування (*kiszolgálás*). Указана семантика в іменниках *szolgálat* і *szolga* виступає суспільно значущою основою реалізації етикетних норм та правил поведінки.

Угорська мова, як і будь-яка інша, виробила свою систему спеціальних висловів ввічливості - мовний етикет, під котрим розуміємо національно-специфічні правила мовної поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і виразів, що використовуються у різних ситуаціях ввічливого контакту з співбесідником, зокрема, під час привітання, знайомства, звернення до співбесідника, висловлення подяки, прощання тощо.

Отже, етикет в угорській мові виражається в першу чергу системою знаків, зміст яких визначається та освячується традицією колективу, що відіграє вирішальну роль у становленні особистості, формує загальноприйняті норми поведінки і спілкування, закріплює для них строго задані вербальні та невербальні засоби передачі їхнього органічного поєднання.

Література

- Ф а б і а н М.П. 1998, Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах: монографія / Мирослав Фабіан.- Ужгород: ІВА.- 256с.
- Ф а б і а н М.П. 2010, Типологія етикетної лексики в різноструктурних мовах // Сучасні дослідження з іноземної філології.- Ужгород.- Випуск 10.- С.7-12
- F a b i a n Myroslava. 2013, Lexical semantics: new approach to its study // Journal of Interdisciplinary Philology.- Žilina.- Volume 4 Issue 1-2.- P. 5-12.
- Ф а б і а н М.П. 2014, Семантика мовного етикету: новий підхід до її вивчення // Сучасні дослідження з іноземної філології.- Ужгород.- Випуск 12.- С.7-13

Summary

The research paper deals with etiquette norms' description in modern Hungarian. Much attention is paid to lexico – semantic analysis of the nouns denoting different ways and means of presenting etiquette as one of the most important components of both society and human interaction. The author focuses on necessity to follow the formal rules for polite behaviour in society and in a particular group.